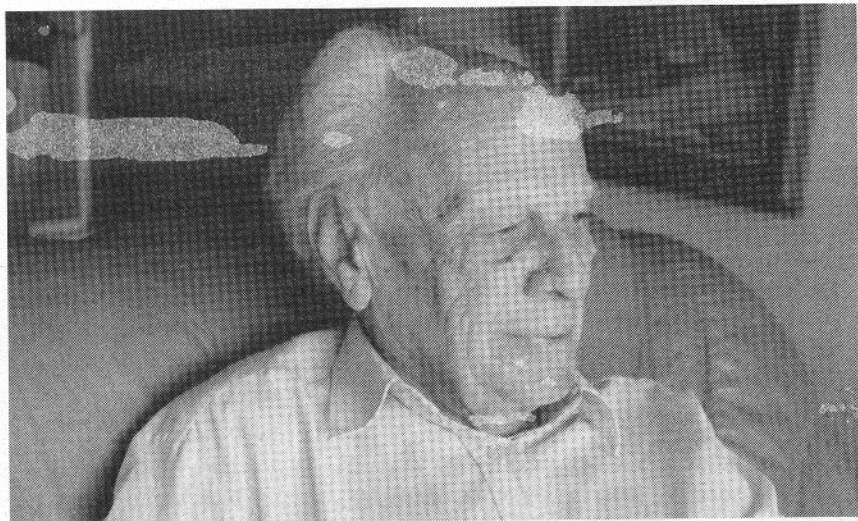

JSEM STÁLE OPTIMISTA

Rozhovor se spisovatelem Viktorem Fischlem krátce před jeho 85. narozeninami

Viktor Fischl, Praha, květen 1997 - foto Jan Reich.

Patřil jste ke druhé generaci českých sionistů. Jak silné bylo české sionistické hnutí?

Vyrostl jsem v sionistické rodině. Moje matka vlastně založila místní sionistickou skupinu v Hradci Králové a byl jsem jeden z mála, a možná jediný na celém gymnáziu v Hradci, který se hlásil k židovské národnosti. Sionismus v Československu za mého mládí byl především v rukou německy mluvících Židů - generace Maxe Broda, filosofa Hugo Bergmanna (ten byl později rektorem Jeruzalémské univerzity), filosofa Felixe Weltsche, Oskara Bauma. To byla velká a důležitá skupina, která byla soustředěna ve spolku *Bar Kochba*. Na počátku roku 1909 založili sionističtí akademici z českých vysokých škol spolek *Theodor Herzl*, který byl veden v českém jazyce. Když jsem v roce třicátém přišel do Prahy, vstoupil jsem do tohoto spolku a nakonec jsem se stal i jeho - posledním - předsedou.

Kdo vlastně zakládal spolek Theodor Herzl?

Angelo Goldstein, Zdeněk Landes, František Friedmann a ještě několik dalších. Také Židé ze Slovenska - Tochten, Lederer. Byla to mladá skupina, dosti průbojná, která musela vést každodenní války s českými asimilanty. Ti byli tehdy soustředěni kolem časopisu *Rozvoj* a spolku *Kapper*.

Měli jste svoje noviny nebo časopis?

Židovské zprávy - to byl oficiální, česky psaný orgán sionistické organizace. Byl

jsem jejich redaktorem asi od roku 1934 až do své emigrace v roce 1939. Sionisté německého jazyka vydávali *Selbstwehr*.

V čem se česky mluvící sionisté od německy mluvících lišili a proč byli organizačně oddělení? Existoval ještě jiný než jazykový důvod?

Ne, nebyla tam jiná otázka než jazyková. Pražští němečtí Židé byli usudnější, usazenější, měli své mocenské pozice. Vedli *Prager Tagblatt*, byli propojeni s pražským Německým divadlem. Byla to společnost, která pokračovala ještě z monarchie. Česky mluvící sionisté - to byla mladá generace, která nastoupila s republikou a částečně se také podílela na protirakouském odboji. Hned po vzniku republiky jednala hlavně s Masarykem o uznání židovské národnostní menšiny.

Z východních Čech, kde leží Hradec Králové, pochází hodně osobností, které se angažovaly v česko-židovském hnutí. Dokonce se mluvilo o východních Čechách jako o baště česko-židovství.

Ale v Hradci byly i sionistické sjezdy, kam jezdily skupiny z Pardubic a z Náchoda, byl tam určitý sionistický život, ale početně to nebylo tak silné.

Mluvil jste o každodenní válce s asimilanty.

To jsem trochu přehnal. Diskuse byly vlastně každotýdenní - *Rozvoj* i *Židovské zprávy* byly týdeníky. Vedl jsem často diskuse s Hostovským, který se angažoval v *Rozvoji*.

Co Poláček, vměšoval se do vašich debat?

Poláček se moc neangažoval. Ale byl spíše pro asimilaci, se sionismem neměl nic společného.

Co pro vás znamená sionismus dnes?

Dnes, protože žiji v Izraeli, je pro mne sionismus samozřejmostí, uskutečněnou ideou. Já ji uskutečnil, ale miliony lidí stále ještě žijí v diaspoře, takže ta sionistická práce je pořád nutná.

Dá se říci, že všechny politické proudy - až na nějaké okrajové jevy v Izraeli - to považují za zcela přirozenou samozřejmost?

Ano. Jsou ovšem určité náboženské skupiny, které nejsou sionistické. Existují velice pravavicové náboženské organizace, které vůbec neuznávají židovský stát, ale vidí Izrael jako přechodné období před příchodem mesiáše.

Rádi bychom vám položili otázku, na kterou odpovídal také Simon Wiesenthal. V první třetině našeho století byla celá řada vašich vrstevníků velice přitahována marxismem. Jak se stalo, že vy jste se pokušení "ideálního" uspořádání světa vyhnul?

Já jsem marxismus - na rozdíl od mnoha nadšenců - pozorně studoval, a právě proto, že jsem byl s jeho podstatou seznámen, jsem jím přitahován nebyl. Byl jsem zaujat sociální demokracií a určitou dobou, jako mladý chlapec, více na střední škole než na univerzitě, jsem dokonce pracoval v sociálně-demokratické mládeži. Ale snad proto, že jsem ze sionistické rodiny - u nás to byla samozřejmost - cítil jsem, že přece jenom patřím někam jinam.

Mnozí sionisté první velikosti byli velice přesvědčenými marxisty...

Praktický sionismus byl vždycky nějak svázán se socialismem. Ne s marxismem. Marxisty se stali jenom lidé, kteří prošli Ruskem, například Arnošt Kolman. Ten byl původně veliký sionista, také myslím ze skupiny *Bar Kochba*, a potom prošel ruským zajetím, kde se z něj stal komunist. Nakonec se z toho, jak víte, vyléčil, ale svého času to byl velmi důležitý komunista. Měl v Sovětském svazu vysoké styky, znal se osobně se Stalinem a s celou řadou dalších. Jednu dobu byl po-

kládán za ideologa partaje. Ale odešel z toho a vrátil se nakonec k sionistické minulosti.

Existují rozdílné názory na to, zda je možné a vhodné zločiny komunismu pojmenovat a potrestat stejně, jako byly potrestány zločiny fašismu. Co si myslíte vy?

Já mám od samého počátku pocit, že se mělo proti bývalým komunistům postupovat ostřeji, než se postupovalo. Velice se obávám, že to, že se nešlo dost daleko, způsobí tomuto státu těžkosti. Vidím stále na mnoha důležitých pozicích bývalé komunisty a prostě se toho bojím. To není dnes moje věc, žiji v Jeruzalémě, tam máme svoje starosti, ale kdybych žil tady, určitě bych byl pro ostřejší postup. Nemluví o trestech, mluvím o znemožnění toho, aby se tito lidé dostali zase k moci.

Před třemi týdny hovořil na Ministerstvu zahraničních věcí velvyslanec Palestinského státu a účastnila se toho celá bývalá komunistická garnitura ministerstva. Veřejně hovořili o tom, že v minulosti odvedli dobrou práci a že na tuto práci je třeba navázat.

Já jsem teď napsal román *Maturitní tablo* o moji maturitní třídě. Žije nás dnes už jen hrstka. O tom, co se stalo za Němců, ale hlavně potom za komunistů s mými bývalými spolužáky. Je to fikce, román, nejde o historickou studii, ale do značné míry jsem se držel skutečnosti. A je to hrůza. Když vidím bývalé komunisty i v mém Hradci, v tom malém městě, jak zůstali sedět na svých pozicích, tak z toho mám opravdu strach. To, co říkáte, jen potvrzuje, že moje obavy jsou oprávněné.

Kdy Maturitní tablo vyjde?

Ještě jsem nenašel nakladatele. Mám s nakladateli problémy - jsem pilnější než oni.

František Langer o vás kdysi řekl, že jste idylik. Zůstáváte jim stále, i po všech těch hrůzách, které připravily totalitní režimy našeho století lidem?

V podstatě ano. Toužím po míru, po idyle a hlavně jsem idylik v tom, že si myslím, že lidé nemají ztrácet naději. Všechny moje knížky jsou vlastně knihy o naději. Také kniha, kterou jsem právě vydal v Melantrichu, *Loučení s Jeruzalémem*, je o naději, tentokrát o mesiáši. Není tak důležité, jestli ten mesiáš přijde, nebo nepříjde. Důležité je věřit v to, že přijde. A neztrácet víru. Protože nevím, jak se dá žít bez naděje. Ve svém románu *Maškary v Benátkách*, myslím, že vyjde příští rok,

ukazují, že i v pekle ještě existuje naděje - dostat se z pekla ven. Na vaši otázku tedy odpovídám - ano, řekl bych, že jsem idylik.

Na rozdíl od jiných jste vždycky, dokonce i za časů intifády, viděl optimisticky možnost dohody Izraelců a Palestinců. A dnes?

Jsem stále optimista. Situace není tak hrozná, jak se jeví lidem, kteří to vidí jen z televize. Televize se samozřejmě soustřeďuje na hrozná věci, které se dají filmovat. Když ale v Izraeli žijete, necítíte tolik z toho napětí. Jsem optimista, protože jsem se tak narodil, jsem tak postavený, ale můj optimismus se taky opírá o určitou zkušenost.

O jakou zkušenost se jedná?

I když jsem věřil, že jednoho dne komunistický režim v Čechách zmizí, přiznám se, že mě nikdy nenapadlo, že to půjde tak rychle. Ale stalo se. Nebo: nikdy mě nenapadlo, že bych se někdy mohl podívat do Egypta. Že bych mohl vidět pyramidu. A byl jsem tam. Nebyl jsem ještě v Jordánsku, ale pojedou i tam. Skutečnost je silnější, než si lidé uvědomují.

Před časem jste řekl, že Izrael nemůže zasednout za jednací stůl s Arafatem. A stalo se.

To jsem skutečně řekl? Tak to byla chyba. Chyba způsobená dvěma věcmi. Za prvé, že ten Arafat opravdu není chlap, se kterým bych se já s chutí posadil za stůl, ale politika není otázka chuti. A za druhé - nedostatek fantazie.

Je váš vztah k Čechám stále tak silný jako před lety? Nebo je nahrazován vazbou k nové vlasti, k Izraeli?

Jsem doma v Izraeli. V žádném jiném jazyce se ale nemohu vyjadřovat tak volně a čistě jako - jak doufám - v češtině, i když hebrejštinu jsem si osvojil. Čeština je můj nástroj: jako když se houslista zamiluje do svých stradivárek. Opravíte-li mi v českém textu slovo "tančí" místo "tancuj", tak mi tam něco vadí. Kdybyste mi něco podobného udělal v němčině nebo v angličtině, je mi to jedno. Jsem doma v Izraeli, ale jsem taky doma v češtině. Vykládám si to tak, že mám kořeny v Čechách i v Izraeli. Izraelské kořeny jsou starší a hlubší - proto jsem přeložil *Píseň písní*, proto jsem přeložil *Žalmy*. České kořeny jsou mladší a v některých věcech možná intenzivnější.

Politický život sleduji daleko podrobněji v Izraeli nežli tady. Někdy v Čechách nevím, který ministr je který, ale to možná

nevědí přesně ani někteří Češi. Po stránce kulturní a literární sleduji intenzivněji dění v Čechách.

Vy jste s manželkou uskutečnili alija, odstěhovali jste se do Izraele. Ale velkou jste část života trávil mimo Izrael.

Ano. Do Izraele jsem přijel v roce 1949, a sotva jsem se rozkoukal a naučil se trochu hebrejsky, poslali mě v roce 1955 do Tokia. Pak jsme se toulali po světě, po různých ambasádách - v Barmě, ve Varšavě, v Jugoslávii, v Norsku, nakonec v Rakousku. Ale vždycky jsem se na krátkou dobu vracel do Izraele. Většinou jsem byl vedoucím východoevropského odboru ministerstva zahraničních věcí. České události jsem tedy vždycky musel sledovat.

Jako celožitovní sionista jste tedy začal v Izraeli souvisle žít až po roce 1977, když jste odešel do penze.

Vlastně ano. Kromě těch šesti let, od roku 1949 do roku 1955, jsem pořád jezdil po světě. Bylo toho moc. Nemohl jsem skoro třicet let psát.

Jako mladý jste začal psát a vydávat knihy. Ale pak vám většinu času zabrala diplomacie a politika. Uvažoval jste někdy, že byste od politiky odešel a věnoval se pouze literární činnosti?

Ne. Vlastně kdyby mi někdo řekl - tady máš sto tisíc dolarů a nemusíš dělat nic jiného než psát romány, tak bych to s radostí přijal. Ale to se nestalo. Kromě toho - já jsem dělal svou práci rád. Osm let jsem pracoval s Janem Masarykem, což bylo fascinující - už proto být blízko jeho osobnosti, a potom také to, že člověk mohl dělat konkrétní věci. V londýnském exilu byl zase nedostatek lidí, kteří dobře hovořili anglicky (jedním z nich byl pan Korbel, tatínek paní Albrightové). Takže jsem měl hodně práce s navazováním a udržováním kontaktů, důležitých pro československou exilovou vládu.

Myslíte, že byste odešel do Izraele, i kdyby nepřišel rok 1948?

Myslím, že ano. Už v roce 1939, když jsem odcházel poprvé, jsem chtěl jít do Palestiny. Ale jel jsem do Londýna, tam jsme společně s Leo Herrmannem založili svépomocnou organizaci pro Židy z Československa *Selfhelp Association*. Viděl jsem, že se dá zachránit pár lidí, moc ne, ale několik jsme jich ven dostali, než vypukla válka. Pak už jsem do Palestiny nemohl. A Jan Masaryk přišel s lákavou nabídkou, abych pracoval na jeho ministerstvu, což jsem nemohl odmítnout.

(pokračování na str. 8)

Jsem stále optimista

(dokončení ze str. 7)

Musím také přiznat, že myšlenka alija byla vždycky intenzivnější u mojí ženy. Pro mě to rozhodnutí nebylo lehké. Tehdy jsem psal jenom básně. A být českým básníkem bez českých čtenářů - to byla hrozná představa.

Vaši přátelé, o kterých se často zmiňujete nebo kterým jste věnoval své texty, např. doktor Steinbach nebo František Langer, to byli předváleční přátelé z Prahy?

Ale ne. Oba jsem poznal až v exilu. Františka Langra v Londýně, založili jsme spolu československý PEN klub v zahraničí, s ním a s Josefem Kodíčkem a Gustavem Winterem, ze Slováků tam byl Juraj Slávič a Clementis. Clementis mi nakonec umožnil po osmačtyřicátém roce vystěhování...

Steinbach přišel jednou na nějakou moji přednášku v New Yorku. Spřátelili jsme se. Říkal jsem mu: Znáte kde koho, měl byste to napsat. On souhlasil: Měl bych, ale neumím to. Nabídl jsem se, že bych to mohl zkusit. Nezačali jsme hned. Jednou jsem v New Yorku měl asi tři dny času, on mě pozval a psali jsme.

Nedávno jste dokončil překlady Písně písní a Žalmů, které v dohledné době vyjdou v nakladatelství Sefer. Znamená to, že ve svém židovství nacházíte jeho náboženský rozměr?

Já nejsem ateista. A hodně mých přátel byli věřící lidé. Hlavně evangelíci. Člověk, který na mě měl v mládí možná větší vliv než kdokoli jiný, byl Jaroslav Šimsa, jeden z Masarykových knihovníků. To byl věřící člověk. Znal jsem se s profesorem Rádlem, s profesorem Hromádkou. Měl jsem spolužáka, Blaha Hrubého, který dostal společně se mnou 28. října Řád TGM. To byl nejhlobavější a nejdospělejší kluk z celé třídy. Také hluboce věřící. Ti všichni na mě měli velký vliv.

Pokud jde o židovství, oba moji dědečci byli velice zbožní lidé, to o nich jsem napsal svou *Píseň o lítosti*. Byl to můj první román, do kterého mě zatlačil František Langer. Pořád říkal, že musím začít psát prózu. - Františku, já to neumím, odpovídal jsem. Psát poezii, to je nápad, v próze je třeba vymýšlet děj. - Tak si kup večerník, tam máš románů, kolik chceš, ty to jenom musíš napsat.

Já jsem si sice nekoupil večerník, ale sedl jsem a napsal román o dětství. Hlavně

o dědečcích. Jeden měl Pána Boha, který byl přísný a trestal, druhý měl Pána Boha, který odpouštěl. Mezi těmi dvěma vyrůstal malý kluk - do značné míry jsem to já. Román dostal velikou cenu, tehdy největší v Československu - cenu Evropského literárního klubu. Jenže to bylo v lednu 1948, a v únoru se pak stalo něco, co se nemělo stát. Komunisti řekli: Cenu si můžeš nechat, ale ta kniha nevyjde. Skutečně nevyšla. Až pak u Škvoreckých někdy v roce 1970. A po roce 1989 v brněnském Atlantisu.

Byly doby, kdy jsem byl člověk zbožný. Měl jsem takové úseky v životě. Dnes jsem agnostik, ne ateista, ale agnostik. Stalo se tolik věcí, kterým nerozumím a kterým nikdy nebudu rozumět. Už nějak nemohu... Nemám výklad pro těch šest milionů Židů, a nikdo mi to nevysvětlí. Pán Bůh o tom mlčí. Neříkám, že není, ale nějak se s ním nemohu dohodovat, zřejmě nemáme společný jazyk. Vážím si každého člověka, který hluboce věří.

Já taky v určité věci věřím, ale víc nemůžu, nedokážu dodržovat micvot, to pro mě není důležité. Důležité je pro mě ro-

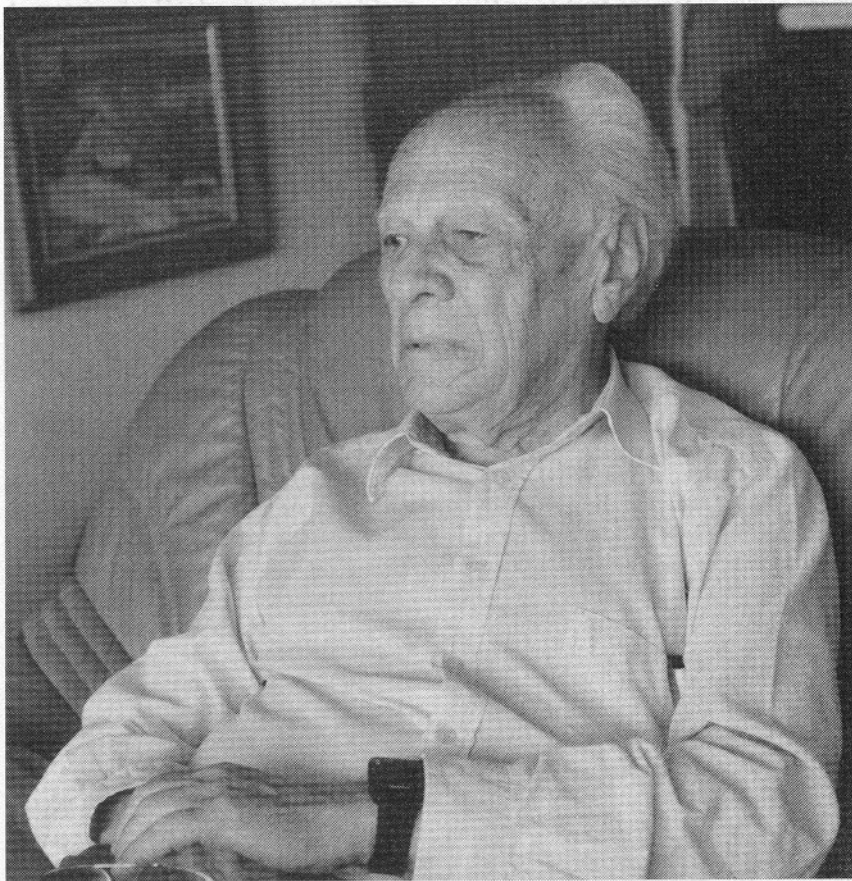
zumět tomu, co se děje a proč se to děje. Tady až do určitého bodu vím, a pak už nevím, a to je důvod, proč si říkám agnostik.

Dlouho jste (a nakonec úspěšně) usiloval o to, aby ve vašem rodném městě byli vzpomenu ti vaši spoluobčané, kteří zahynuli v době šoa, a o to, aby byla označena synagoga. V těchto dnech bude odhalena deska na vašem rodném domku vám samotnému. S jakými pocity budete před tou deskou stát?

Na tom místě jsem prožil tisíce věcí. Váže mě tam tisíce vzpomínek, hezkých i zlých, hlavně hezkých. Vede mě tam hlavně nostalgie, snad také určitá životní satisfakce, že jsem přece jenom něco dokázal. Ale už před tím mi dali satisfakci - čestné občanství, čestný doktorát. Budu přitom vzpomínat taky na hradecké Židy, kteří prakticky zmizeli. Směs smutku a uspokojení, ale hlavně vzpomínání...

Já jsem to vlastně nechtěl, říkal jsem jim: Prosim vás, ještě jsem neviděl, že by se něco takového dělalo za života, musíte ještě chvíli počkat. Oni že ne, a můj bratr, který má smysl pro černý humor, řekl: Nijak tě to nezavazuje, vždyť nemusíš hned umřít...

Připravili Jiří Daniček a Tomáš Pěkný

Viktor Fischl, Praha, květen 1997 - foto Jan Reich.